

בס"ד. משיחת ש"פ ראה מבה"ח אלול ה'תשד"מ

— סיום ספר הפלאה ברמב"ם —

א. בשיעור היומי בלימוד הרמב"ם — מסיימים ספר הפלאה ומתחילים ספר זרעים. ובהתאם לכך — מן הראוי לעיין ולהתכונן בהסיום דספר הפלאה, בהלכות ערכין וחרמין.

בסיום הלכות ערכין וחרמין¹ — כותב הרמב"ם:

"אע"פ שהקדשות וחרמין וערכין מצות, וראוי לו לאדם להנהיג עצמו בדברים אלו כדי לכוף יצרו, ולא יהי' כילי, ויקיים מה שצוו נביאים² כבד את ה' מהונך. אעפ"כ, אם לא הקדיש ולא העריך ולא החרים מעולם אין בכך כלום, הרי התורה העידה ואמרה³ וכי תחדל לנדור לא יהי' בך חטא".

וממשיך בהלכה שלאח"ז⁴: "לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו, והעושה כן עובר על דעת הכתוב, שהרי הוא אומר⁵ מכל אשר לו, ולא כל אשר לו, כמו שבארו חכמים⁶. ואין זו חסידות אלא שטות⁷, שהרי הוא מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות. ואין מרחמין עליו. ובזה וכיוצא בו אמרו חכמים⁸ חסיד שוטה מכלל מבלי עולם. אלא כל המפזר ממונו במצות אל יפזר יותר מחומש⁹. ויהי' כמו שצוו נביאים¹⁰ מכלכל דבריו במשפט, בין בדברי תורה בין בדברי עולם. אפילו בקרבנות שאדם חייב בהן הרי חסה תורה על הממון ואמרה שיביא כפי מסת ידו, קל וחומר לדברים שלא נתחייב בהן אלא מחמת נדרו שלא ינדור אלא כראוי לו, שנאמר¹¹ איש כמתנת ידו כברכת ה' אלקיך אשר נתן לך".

משמע לכאורה, שלדעת הרמב"ם אין לתת לצדקה כל נכסיו, כי אם חומש בלבד.

אמנם, אדמו"ר הזקן כותב ומאריך אודות נתינת צדקה יותר מחומש, ועד לנתינת כל ממונו — כמ"ש באגרת התשובה¹² בנוגע לפדיון התענית בצדקה: "ואף שיעלה לסך מסויים אין לחוש משום אל יבזבו יותר מחומש, דלא מקרי בזבוז בכה"ג מאחר שעושה לפדות נפשו מתעניות וסיגופים, ולא גרעא מרפואת הגוף ושאר צרכיו". וכן כותב באגה"ק¹³: "בצדקה (ש) יוכל לפזר בלי גבול לתקן עונותיו, ומ"ש המבזבוז אל יבזבוז יותר מחומש, היינו דוקא במי שלא חטא או שתקן חטאיו... אבל מי שצריך לתקן נפשו עדיין, פשיטא דלא גרעה

(1) פ"ח הי"ב. (2) משלי ג, ט. (3) תצא כג, כג. (4) הי"ג. (5) בחוקותי כז, כח. (6) ערכין כח, א. (7) להעיר ממארו"ל (כתובות יז, א) "אהני לי שטותי לסבא", שטות דקדושה, המהפכת את השטות דלעו"ז. וראה ד"ה באתי לגני השי"ת פ"ה. (8) סוטה כ, א. ולשיטתי בפי"ה מ שם (שאינו כלל כבש"ס בבבלי שם כא, ב. ובירושלמי — הובא בתוס' שם!). — ולהעיר משינוי הפי' במבלי עולם — ושיטת הרמב"ם — קו"א לאדה"ז הל' ת"ת פ"ב ס"א. (9) כתובות ג, רע"א. סז, סע"ב. ערכין שם. וראה ירושלמי פאה פ"א ה"א. (10) תהלים קיב, ה. (11) סוף פרשתנו (ראה) — שיעור חומש דיום זה. (12) פ"ג (ומציין לאגה"ק דלהלן). (13) סוס"י.

רפואת הנפש מרפואת הגוף, שאין כסף נחשב¹⁴, וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו¹⁵.

ופס"ד זה דאדמו"ר הזקן הרי כותבו הלכה למעשה, ומסיים (כאגה"ת) "נהגו עכשיו כל החרדים לדבר ה' להרבות מאד מאד בצדקה". (ובאגה"ק מסיים) צדקה — שיוכל לפזר בלי גבול¹⁶ לתקן עוונותיו כו' צריכין אנו להתנהג כו' בלי גבול".

ב. ויוכן בהקדים קושיא מדברי הרמב"ם עצמו:

כפירוש המשנה¹⁷ "אלו דברים שאין להם שיעור . . גמילות חסדים" — כותב הרמב"ם: "מה שאמר בכאן גמ"ח אין לה שיעור, רוצה לומר לעזור לאדם בגופו, אך שיעזור אותו בממונו — יש לו שיעור, והוא חמישית ממונו, ולא יתחייב לתת יותר מחמישית ממונו, לבד אם עשה כן במדת חסידות", הרי, שמצד מדת חסידות נותן יותר מחמישית ממונו, ואילו בספר היד כותב ש"אין זו חסידות אלא שטות"?

והנה, בצפע"נ על הרמב"ם כאן העיר על סתירה זו, וז"ל: "לעולם כו' ואין זה חסידות אלא שטות כו', ע' בפה"מ פאה פ"א ובירושלמי שם, ומשמע שם מדברי רבינו דרק כל ממנו אין זה חסידות, אבל יתר מחומש שפיר מותר". עוד צריך להבין:

המקור לדין זה — במשנה דערכין¹⁸: "מחרים אדם מצאנו ומבקרנו כו' ואם חחרים את כולם אינם מוחרמים, דברי ר"א. א"ר אלעזר בן עזרי' מה אם לגבוה אין אדם רשאי להחרים כל נכסיו, עאכו"כ שיהא אדם חס על נכסיו". ובגמרא שם: "א"ר אלעזר בן עזרי' כו', היינו ת"ק, איכא בינייהו דרבי אילא, דאמר רבי אילא באושא התקינו המכזבו אל יכזבו יותר מחומש". ובפרש"י שם: "ר' אלעזר בן עזרי' אית לי' דרבי אילא, דהא אתא לאשמועינן שיהא אדם חס על נכסיו, ר"א לית לי' דרבי אילא, דאי כזבו טובא לא איכפת לן, אלא ששייר לעצמו קצת, דומיא דחרם".

ועפ"ז: מכיון דבפיה"מ אית לי' דרבי אילא, שהרי כותב השיעור דחמישית ממנו — מאין המקור דבמדת חסידות יכול להוסיף?

ג. ויש לומר הביאור בזה:

דין זה — שאין לתת יותר מחומש — כותב הרמב"ם בהלכות ערכין וחרמין, ואילו בפיה"מ ש, מבאר הרמב"ם פרטי הדינים דצדקה וגמילות חסדים, ולכן מוסיף שאף ש"לא יתחייב לתת יותר מחמישית ממנו", יכול לעשות כן

(14) ע"ד ל' הכתוב — מ"א י, כא. (15) איוב ב, ט. (16) ראה גיטין נב, א שצדקה אין לה קצבה — הובא בצפע"נ שם (וראה לקמן ס"ה). (17) פאה רפ"א. (18) כח, א.

מצד מדת חסידות.

וטעם החילוק שביניהם:

גדר המצוה דערכין וחרמין [בלשון הרמב"ם: "ההקדשות וחרמין והערכין מצות"] הוא — ש"ראוי לו לאדם להנהיג עצמו כדברים אלו כדי לכופף יצרו ולא יהי' כילי", כלומר, שזהו לצורך ותועלת הנותן, ולא מפני הצורך ד"הקדש" שזקוק לממונו.

גדר המצוה דצדקה וגמ"ח — הרי זה לצורך העני, בלשון הרמב"ם¹⁹: "מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני".

ולכן: בהלכות ערכין וחרמין כותב הרמב"ם "אל יפזר יותר מחומש", גם לא מצד מדת חסידות (ובלשון הרמב"ם: "אין זו חסידות אלא שטות"); משא"כ בפיהמ"ש, ששם מדובר אודות מצות צדקה, כולל ובפרט כאשר העני בא ומבקש ממנו את צרכיו, ובלשון הרמב"ם שם "כשהאדם יראה שבויים שהוא חייב לפדותם כו' או רעבים או ערומים שהוא חייב להשביעם ולכסות מערומיהם, כמו שאמר²⁰ די מחסורו אשר יחסר לו" — כותב הרמב"ם שאף שאין חיוב לתת יותר מחומש, מ"מ, יכול לעשות כן מצד מדת חסידות.

ועפ"ז יש לבאר מש"כ הרמב"ם בהלכות מתנות עניים²¹: "בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת, נותן לו כפי השגת ידו, וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר", ולא כתב בדיוק יותר שאין לתת יותר מחומש — כי: מצד הגדר דמצות צדקה, ובפרט כאשר העני בא ושאל — יכול להוסיף ולתת לו יותר מחמישית נכסיו, מצד מדת חסידות²².

ד. ע"פ האמור לעיל, יש לבאר גם השינוי ברמב"ם הלכות ערכין וחרמין — להלכות דעות:

בהלכות דעות²³ כותב הרמב"ם: "ואסור לו להפקיר או להקדיש כל נכסיו ויטריח על הבריות", ולא כתב דאסור יותר מחומש, כמ"ש בהלכות ערכין וחרמין.

והביאור בזה — ע"פ האמור לעיל:

בהלכות דעות מדבר בדעות (הנהגות) האדם, ולכן, לא יכול הרמב"ם לפסוק שאסור לפזר יותר מחומש — שהרי בהנהגת האדם יש אופנים שבהם מותר לפזר יותר מחומש, כמו במצות צדקה²⁴, שכאשר העני בא ומבקש די מחסורו, הנה מצד מדת חסידות יש לתת לו יותר מחומש (וכשם שלא כתב דין זה — שאין לפזר יותר מחומש — בהל' מתנות עניים).

(19) הל' מתנות עניים רפ"ז. (20) פרשתנו טו, ח. (21) פ"ז ה"ה. (22) בכל הנ"ל — ראה גם ברכי יוסף י"ד סרמ"ט סק"א ד"ה ואפשר. שו"ת בית דינו של שלמה יו"ד סי' א' (מת, כוואילך). (23) פ"ה הי"ב. (24) ראה צפפ"ג שם עוד אופנים.

משא"כ בהלכות ערכין וחרמין — הרי מצד המצוה דערכין וחרמין, אין לפזר יותר מחומש, גם לא מצד מדת חסידות, כנ"ל.

ה. עפ"ז יש לבאר לפענ"ד גם מ"ש אדמו"ר הזקן שיש לתת צדקה יותר מחומש, ויתירה מזו: "כל אשר לאיש" — היינו אופן שלישי: (א) עד חומש²⁵, (ב) יותר מחומש אבל לא כל נכסיו (ובזה גופא כמה דרגות — ראה צפע"נ שם), (ג) כל אשר לאיש:

מ"ש אדמו"ר הזקן באגה"ת ובאגה"ק אודות נתינת צדקה — אין זה מצד החיוב דמצות הצדקה לעני, כי אם מצד החיוב "לתקן נפשו", ו"לפדות נפשו מתעניות וסיגופים", ולכן אין בזה הגבלה, גם לא ההגבלה דלא כל נכסיו.

ו. והנה, מכיון שמצד מצות צדקה²⁶ — מדת חסידות לתת יותר מחומש, ובפרט כשהעני בא ושואל די מחסורו — מוכן, שכן הוא בנוגע לצדקתו של הקב"ה, "לך²⁷ ה' הצדקה"²⁸, שמכיון שבנ"י מבקשים שהקב"ה יתן להם די מחסורם, צדקה, צריך הקב"ה לתת להם אפי' יותר מחומש, ויותר מחומש דנכסיו של הנותן — הקב"ה!

ועאכו"כ בנוגע לצדקה וחסד הכי עיקריים — פדיון שבויים²⁹, גאולה מהגלות.

ויתירה מכל זה (שלא בערך): מכיון שזהו נוגע כביכול להקב"ה עצמו, נוסף על זה שכאו"א מישראל הוא "חלק אלקה ממעל ממש"³⁰, הרי הקב"ה נמצא בגלות, "שכינתא בגלותא"³¹, וכמ"ש³² "ושב ה' אלקיך את

(25) להעיר, שממש"כ אדה"ז שבנדו"ז "אין לחוש משום אל יבזבו יותר מחומש", משמע, דס"ל שהדין דאל יבזבו הוא גם בצדקה (כדעת הרמ"א — יו"ד סרמ"ט ס"א), דלא כהרמב"ם דכפיה"מ וכו' דס"ל שמצד מדת חסידות יש לתת יותר מחומש. ונלפענ"ד שגם אדה"ז ס"ל כהרמב"ם כאשר העני בא ושואל די מחסורו כו' — שהרי באגה"ת ובאגה"ק (הג"ל) מדובר (לא שהעני בא וכו', כ"א) שהנותן משתדל להרכות בצדקה, שאז תוששין לאל יבזבו יותר מחומש (לולי הצורך לתיקון נפשו). ועפ"ז יומתק שבאגה"ק סט"ז כתב רק ש"היא רפואת הגוף ונפש ממש, אשר עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו", ולא כתב שאין לחוש משום אל יבזבו כו' — כי שם מדבר אודות החיוב דמצות הצדקה, "ליתן ביד מלאה ועין יפה לכל הצטרכות ההכרחיים לדי מחסורו האכיונים נקיים אשר עיניהם נשואות אלינו כו'", היינו, כאשר העני בא ושואל די מחסורו. (26) להעיר מהשייכות המיוחדת דמצות צדקה לחודש אלול — כמובא בלקו"ת פרשתנו (כה, ב) "שצריך להרכות בצדקה מר"ת אלול" (ערוגת הבושם בשם ס' אמרכל). וידוע מ"ש בכתבי הארז"ל (מ"ח מס' אלול בתחלתו) שהצירוף דחודש אלול הוא — ס"ת "וצדקה תהי' לנו כו'". (27) דניאל ט, ז. (28) התחלת הסליחות. וראה לקו"ת עקב יד, א: "אומרים סליחות... מר"ת אלול ואילך". (29) להעיר מצפע"נ שם: "פדיון שבויים דהיא מצוה מחוייבת שאני, וגם הוי' בגדר לאו ולא תעמוד כו'". (30) איוב לא, ב. ובתניא רפ"ב מוסיף תיבת "ממש". (31) זח"ג ד, ב, סו, סע"א, עה, סע"א. ועוד. (32) נצבים ל, ג.

שכותך", "והשיב לא נאמר אלא ושב" 33 — הרי בודאי שאין בזה הגבלות כלל וכלל, "כל אשר לאיש — "אין איש אלא הקב"ה, שנאמר 34 ה' איש מלחמה" 35 — יתן בעד נפשו".

ובפשטות — אשר כימי צאתך מארץ מצרים ש"לא עיכבן המקום כהרף עין" 36, הרי בשעתא חדא וברגעא חדא 37 יוצאים בני"י מהגלות, "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל" 38, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו" 39, ו"כספם וזהבם אתם" 40, — "ושב ה' אלקיך (שכינתא בגלותא) את שכותך", ובאים לארצנו הקדושה, "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה" 41, וזוכים לקיום היעוד 42 "ואשיבה שופטיך כבראשונה גו'", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

33 מגילה כט, א. הובא בפרש"י עה"פ שם. 34 בשלח טו, ג. 35 סוטה מב, רע"ב. וש"נ. 36 מכילתא ופרש"י עה"פ בא יב, מא. 37 כפס"ד הרמב"ם "מיד הן נגאלין" (הל' תשובה פ"ז ה"ה, ושם בה"ז) "צועק ונענה מיד שנא' (ישעי' סה, כד) והי' טרם יקראו ואני אענה". 38 ישעי' כו, יב. 39 בא י, ט. 40 ישעי' ס, ט. 41 עקב יא, יב. 42 ישעי' א, כו. כבראשונה — כמש"נ "שופטים ושופטים חתן לך" — קרה"ת דמנ. שכת זו. — וראה רמב"ם הל' מלכים רפ"א "וחזרין כל המשפטים בימיו כמו שהיו מקודם". וראה שם הל' סנהדרין פי"ד הי"ב.